

Latinska Amerika: Upor z obrobja

Ne govorite, da družbeno gibanje izključuje politično. Politično gibanje, ki ne bi bilo hkrati tudi družbeno, ne obstaja.

Karl Marx

NUJNO POJASNILO: KAJ JE V NOVIH DRUŽBENIH GIBANJH (NDG) ZARES NOVEGA

Postalo je že vsakdanje govoriti o *NDG* vedno, kadar imamo opravka s kolektivnimi subjektivitetami, ki so se v zadnjih dvajsetih letih pojavile v večjem delu latinskoameriške regije, kot posledica naraščanja socialne izključenosti, krize predstavnštva in erozije mehanizmov politične participacije. Kljub temu pa se moramo pomuditi pri demistifikaciji njihovega radikalno novega značaja.

Hernán Ouviaña
KRATEK PREGLED NOVIH
DRUŽBENIH GIBANJ

MEHIKA: "MASKIRALI SMO SE,
DA BI POSTALI VIDNI!"

Zapatistična vojska narodne osvoboditve (EZLN) se je prvič pojavila v javnosti prvega januarja 1994, na dan, ko je stopila v veljavo NAFTA. S krikom !Ya basta! so zavzeli San Cristóbal de las Casas, nato pa še sedeže drugih šestih občin v Chiapasu. Po krvavih bojih – njihov izkupiček je skoraj 200 mrtvih in več kot tisoč ranjenih, – je bilo 12. januarja sklenjeno

premirje, ki je vzdržalo vse do danes, a tedaj sta zvezna vojska in policija, skupaj s številnimi skupinami paramilitarcev iz območja, pričeli z vojno nizke intenzitete, ki vključuje umore ter vsakodnevne preiskave in zastraševanja staroselcev in kmetov, ki sodelujejo ali pa preprosto simpatizirajo z zapatističnim gibanjem.

Ta prva vstaja, ki nikakor ni bila spontan dogodek, se je pripravljala več kot deset let. Mesece pred tem je EZLN proslavila obletnico svoje ustanovitve 17. novembra 1983. Takrat se je majhna skupina revolucionarjev, članov Sil narodne osvoboditve,

Kot sta se pravilno izrazila Riechman in Fernandez Buey (1994), "Zgodovina modernih družb je sama po sebi pravzaprav zgodovina družbenih gibanj", zato bi se tako izraziti o skupinah ljudi, ki so nosilci inovatorskih teženj, pomenilo, v najboljšem primeru, teoretsko in politično pretiravanje.

Vendar bi bile, po drugi strani, ravno tako absurdne predpostavke, da so ta družbeno-politična gibanja le zvesta kopija tistih, ki so bila premagana ali pa absorbirana na institucionalni ravni, v viharnih 70. in 80. letih. Kajti tragedija se ni ponovila kot farsa. Kateri so torej, v grobem, tisti dejavniki, ki napeljujejo k tovrstnemu poimenovanju? Preden poskušamo odgovoriti na to vprašanje, moramo nujno opozoriti na velikanski hendikep, ki je, kar zadeva analizo mnogoterosti vseh teh novih pojavov, lasten sodobni kritični teoriji: na njeno nezmožnost izumljanja in implementacije novih teoretskih paradigem, ki bi omogočale refleksijo omenjenih dogodkov ter razlikovanje novega od tistega, kar sodi v tradicionalno izkušnjo.¹ Morda se soočamo, kot pravi Raquel Gutiérrez Aguilar (2002), s potrebo po nekih novih konsistentnih smernicah razumevanja dogajanja, ki bi prispevale k osvetlitvi delovanja ter začrtale sheme možnih horizontov. Očitno je, da postaja vedno nujnejše ustvariti teorije, ki bi z različnih konceptualnih in interdisciplinarnih izhodišč skušale zaobseči kompleksnost tega aktualnega pojava.

¹ Mario Tronti je pred več desetletji, ko je govoril o inovacijskem značaju severnoameriških delavskih bojev v primerjavi z evropskimi, opozoril, da delavski boji danes potrebujejo novo "mersko enoto". Tudi politična teorija mora danes razmišljati o novih merskih enotah, ki bi omogočile učinkovito vrednotenje dosežkov in omejitev inovativnih načinov družbene organizacije in bojev.

utaborila v gorah Lakandonskega pragozda skupaj z nekaterimi staroselci in mestici. To jedro marksistično-leninističnih aktivistov je tedaj trčilo ob nekaj popolnoma inovacijskega. Kot je dejal Subcomandante Marcos (1998): "Naša kvadratasta koncepcija sveta in revolucije se je temeljito pregnetla ob soočenju s staroselsko realnostjo v Chiapasu. Iz tega pretresa je vzkliko nekaj novega, kar danes poznamo kot 'neozapatizem'. Tako je gibanje, počasi in postopoma, iz maloštevilne gverilske skupine preraslo v oboroženo skupnost v upor." (Holloway, 1997) Tisto, kar je 1. januarja sprožilo plaz, torej ni bila

nekakšna teroristična celica, sestavljena iz profesionalnih revolucionarjev, ampak uporna skupnost, "oborožena z resnico in ognjem", pri čemer je poudarek na prvi besedi. To nam pojasnjuje, zakaj, četudi v Mehiki že dolgo obstaja veliko gverilskih skupin,¹ še nobeni izmed njih ni uspelo doseči takšnega družbenega in političnega konsenza kot EZLN, in to ne le doma, tudi po svetu.

¹ Trenutno na področju štirinajstih mehiških zveznih držav delujejo številne skupine oboroženih upornikov. Med njimi velja omeniti EPR (Ljudsko revolucionarno vojsko), EVRP (Ljudsko revolucionarno villistično vojsko), FARP (Ljudske revolucionarne oborožene sile) in ERP (Revolucionarno ljudsko vojsko).

Zaradi vsega tega moramo najprej poudariti dejstvo, da pojav teh izvirnih oblik upora deloma sovпада z novo družbeno-ekonomsko strukturo, ki jo zaznamujeta postopna deindustrializacija ter izguba kolektivnih pravic (Gutiérrez Aguilar, 2002). Če je bila v preteklih desetletjih večina bojev vezana na polje dela – v veliki večini na svet tovarne – kot na prostor poenotenja in identifikacije, danes načini družbenega protesta transcendirajo problematiko dela ter se bolj osredotočajo na prakse, ki imajo sidrišče v konceptu teritorija.² Bivališča in prehrana, ekologija, javne službe, človekove pravice in vrnitev k tradicionalnim vrednotam, vse to, čemur grozi subsumpcija v procesih kapitalistične globalizacije, ki smo ji priča, predstavljajo nekatere izmed glavnih osi, ki navdihujejo NDG.³ Prostor konfrontacije postaja sama družba, kjer produkcija in reprodukcija težita k medsebojnemu zlitju.⁴

Potrebno je tudi poudariti, da so etabrirane politične stranke, ne glede na ideološki značaj, že tako poglobile krizo države intervencionističnega tipa (pa

² Sergio Tischler (2002) je ta fenomen poimenoval "kriza leninističnega subjekta".

³ Poudariti moramo, da to ne pomeni, da prej niso obstajale takšne zahteve, so pa v današnjem času pridobile nesluteno množičnost in težo.

⁴ Evers, Muller-Plantenberg in Spessart (1982) so že v začetku osemdesetih let preroško opozorili na politične posledice ortodoksne interpretacije bojev v sferi produkcije: "Mnoge latinskoameriške levičarske organizacije tem oblikam družbenega upora ne pripisujejo relevantnega pomena. Posledica tega je, da napredek teh organizacij ocenjuje prek njihove stopnje podrejenosti 'pravih' strukturam družbenega boja – sindikatom in stranka – in prek njihove težnje po stapljanju s slednjimi." (...) "Gibanja, ki jih ni mogoče homogenizirati, prično uporabljati kot prostor agitacije in rekrutacije, ali pa jih bojkotirajo in odkrito obtožijo 'odpadništva od pravega razrednega boja.'" Ta instrumentalistična praksa je zelo blizu odnosu, kakršnega je večina političnih strank v Argentini skušala vzpostaviti z NDG (zlasti s piqueterosi in s skupnostnimi praksami).

In res, najpomembnejša značilnost teh skrivnostnih zamaskirancev je prav odmik od tradicionalnih oblik kreiranja politike. V nasprotju s strankami in klasičnimi levičarskimi gibanji si ne prizadevajo osvojiti oblast, niti se ne želijo oklicati za avantgardo. Ravno tako si ne želijo postati korporativna skupina, ki bi postavljala popolnoma partikularne zahteve. Njihov slavni slogan "za vse vse, za nas ničesar" samo potrjuje antidogmatski karakter zapatizma, ki se bo obdržal, tudi če bodo staroselcem nekoč povrnjene njihove legitimne zgodovinske pravice, teptane v več kot 500 letih

zasužnjenosti.² Izvedba Intergalaktičnega srečanja, pod geslom "za človečnost, proti neoliberalizmu", je še poglobila internacionalistični ton njihovega diskurza. Naj se torej ustavimo pri nekaterih izmed prej opisanih točk.

V prvi vrsti naj omenimo njihovo subverzivno koncepcijo revolucije. Namesto odgovora postane temeljna

² Razpetost med osredotočenostjo gibanja na boj za pravice staroselcev in njegovim širšim univerzalnim značajem je v zapatizmu prisotna že od začetkov. Skupnosti Lakandonskega pragozda so najprej razmišljale o tem, da bi prvič nastopili v javnosti 12. oktobra 1992, na 500. obletnico zavojevanja kontinenta. Vendar so se, po temeljiti razpravi, odločili za datum implementacije NAFTA v Mehiki.

naj bo ta v dobrodelniški preobleki, kot v Evropi, ali pa v populistični, kot v Latinski Ameriki), da ne kažejo več nobene pripravljenosti na vlogo posrednika na relaciji med državo in družbo. To se kaže, kot ugotavlja Claus Offe (1996), v njihovi očitni nekompetentnosti in nezadostni sposobnosti ponuditi odgovore za množico problemov, ki zahtevajo nujno rešitev, tako z javnega kot skupnostnega vidika.

In ravno ta preplet dejavnikov je povzročil nastanek organizacij, ki *preizprašujejo meje institucionalne politike*, organizacij, ki jih je teoretska literatura poimenovala NDG. Ne glede na specifične vsakega izmed njih, so vsa vzniknila kot odgovor družbe na politično praznino.⁵ Gibanja izražajo, še posebno v Latinski Ameriki, določeno streznitev v odnosu do političnih strank in še posebej do države, kot edinega prostora, v katerega je mogoče usmeriti zahteve in v katerem je mogoče zadovoljivo reševati konflikte. Po besedah Slavoj Žižka (2000) se od tradicionalnih gibanj razlikujejo "po nekakšni samoomejitvi, ki pa je hkrati težnja po presežku": odklanjajo vstop v običajen boj za oblast, poudarjajo svoje zavračanje delovanja toge strankarske strukture, katere cilj je postati bodoča parlamentarna večina, a hkrati dajejo jasno vedeti, da je njihov namen dosti bolj radikalen, saj se borijo za temeljno transformacijo načinov delovanja in mišljenja. Ta celovit proces "spremembe paradigme življenja", kot pravi Žižek, "nujno spodkopava same temelje formalistične demokracije".

⁵ To seveda ne pomeni, da ne gre za politična gibanja, po njihovih zahtevah, da jih širša družba prizna kot politične akterje – četudi njihov tip delovanja ne uživa legitimnosti etabliranih družbenih institucij – in prizadevanj za cilje, katerih uresničitev bi imela posledice za družbo kot celoto, morda še bolj kot za njih same.

preobrazba družbe vprašanje, na katerega si odgovarjajo z neposredno življenjsko izkušnjo skupnosti. O vseh pomembnih odločitvah diskutirajo, preden dosežejo konsenz, pri tem upoštevajo načelo "ubogljivega vladanja". Kot je priznal sam Marcos: "Edina vrlina nas kot teoretikov je bila skromnost, s katero smo si priznali, da naša teoretska shema ne deluje, da je zelo omejena in da se moramo prilagoditi realnosti, ki nas obkroža." Revolucija mora biti torej, kot pravijo zapatisti, avtokreativen (samoustvarjalen?) proces, spočet s samim doživetjem izkušnje,

demokratičen v svojem bistvu, ne le v smislu, da ima demokracijo za cilj, temveč z demokratičnostjo same oblike boja. Zaradi tega je tudi nemogoče vnaprej definirati njeno skrajno točko. (Holloway, 1997) Njihova paradigma revolucije je tudi antiinstrumentalistična, kajti ne razumejo je kot sredstvo za dosego nekega cilja. Ne pomeni jim priprave nekega prihodnjega dogodka, temveč transformacijo praks in oblik povezovanja tukaj in zdaj. Pravzaprav je tudi deloma antidefinicionističen: ko hodi, sprašuje, ne odgovarja; bolj kot k nekemu določenemu horizontu v teleološki maniri stremi k nenehnemu

Po drugi strani moramo, ko se lotimo definicije inovacijskega značaja NDG, upoštevati, da pri tem ne gre toliko za stvar kronologije kot vsebine in kvalitete. Torej jih bomo opredelili, če sledimo analizi Michela Vakaloulisa (2002) kot spreminjajoči se preplet upornih družbenih odnosov, ki vznikajo v žarišču sodobnega kapitalizma. Ti odnosi se razvijajo asimetrično, v različnem ritmu, zahtevah, v raznoliki konstantnosti in projekcijah prihodnosti ter ideološki in politični teži. Vsem jim je skupen izvor nastanka, konflikt, v direktni ali indirektni obliki, z materialnostjo obstoječih odnosov moči in dominacije. Vendar pa moramo pojasniti, da v skladu s takšno koncepcijo družbeno gibanje ne zarisuje nekega linearnega procesa, ki bi – s stališča deterministične vizije razrednega boja – izražal neizprosno značaj uporov proti mehanizmom kapitalističnega izkoriščanja in dominacije. Istočasno moramo omeniti dejstvo, ki pomeni razločujočo karakteristiko NDG, da so najpogosteje, ker jih ne vodijo zunanje politične elite, organizirana v veliko manj avtoritarnih oblikah. V tem pogledu, kot ugotavlja Luis Alberto Restrepo (1990), imamo opraviti celo z “zavestnim prelomom z vertikalnimi načini odločanja, značilnimi za tradicionalna gibanja”. To pa seveda niso edine substancialne razlike, zaradi katerih je bilo potrebno izumiti pojem NDG, da bi z njim poimenovali gibanja, kot so kmetje brez zemlje, zapatisti in piqueterosi. Kot bomo videli v nadaljevanju, v zadnjih letih vstopajo v igro nove družbene skupine in originalne oblike bojev ter tudi politični motivi, ki so drugačni od klasičnih.

potovanju.³ Zapatističnemu konceptu revolucije sta torej imanentna odprtost in negotovost.

Če redefiniram Antonia Gramscija in njegov pojem revolucionarnega subjekta, je “civilna družba resnični agens radikalne spremembe”. Vanjo spadajo mnogoteri družbeni in politični akterji, ki se vsakodnevno bojujejo “za

³ Od tod tudi številni sprevodi in mobilizacije, ki jih prakticirajo, med katerimi velja omeniti shod barve zemlje med 24. februarjem in 2. aprilom 2001. Tudi gibanje brez zemlje je organiziralo brez števila shodov in manifestacij s podobnimi nameni. Želijo se namreč: “Pogovarjati z družbo in razložiti ljudem smisel upora.” Tako želijo prebiti izolacijo, v katero jih nenehno potiska vsakokratna oblast. (Stedile in Fernandez, 2002)

človečnost, proti neoliberalizmu” z vzpostavljanjem avtonomnih oblik organizacije. Boj za dostojanstvo (za nadzor nad našimi lastnimi življenji) ni, v skladu z zapatizmom, privilegij nobene določene skupine. Kot pravijo v enem svojih razglasov: “Izbruh dostojanstva prihaja iz globine nas samih ... Je domovina brez nacionalnosti, mavrica, ki je hkrati most, je šepet srca, ki ga ne zanima kri, ki iz njega izvira, je uporna nespoštljivost, ki se posmehuje mejam, carinam in vojnjam.” (EZLN, 1995)

Ključni točki njihovega načina organiziranosti sta samovlada in horizontalnost. “Vladati ubogljivo” ni le

NEKATERE RAZLIKE IN PODOBNOSTI MED NDG V LATINSKI AMERIKI IN TISTIMI V OSREDNJIH KAPITALISTIČNIH DRŽAVAH

Prva stvar, ki jo moramo upoštevati pri primerjavi med NDG v zahodnih kapitalističnih državah in tistimi s periferije, je dejstvo, da lahko v nasprotju z gibanji iz tako imenovanega prvega sveta (feminističnega, ekološkega, alterglobalističnega, pacifističnega itd.), pri katerih gre skoraj v celoti za kolektivne akcije pripadnikov slojev, ki so v središču družbene konstitucije, latinskoameriška gibanja definiramo kot *upor z obrobja*. Razlog za to gre iskati v prvi vrsti v različni družbeni strukturi (ustroju): če so mnogoteri kolektivi, ki rojijo po Evropi, Severni Ameriki in Kanadi, sestavljeni iz večinoma mladih moških in žensk z dobrim ekonomskim statusom (nov srednji sloj, star ali tradicionalen srednji sloj, in le v manjši meri sloji, ki so na trgu dela na obrobju) in visoko izobrazbo, ki pa so izgubili nekatere ugodnosti Države blaginje, so protagonisti večine gibanj, subjekti sodobnih uporov v Latinski Ameriki, "izključeni" – pa najsi gre za brezposelne staroselce ali kmečke delavce – s skromno ali nikakršno ravnjo izobrazbe.

Razlikuje se tudi *tip odnosov, ki se vzpostavljajo z državnimi strukturami*. Medtem ko se je v Evropi precejšen del NDG transformiral v organizacije, katerih akcije težijo k vzpostavitvi nekakšnega prostora za pogajanja ter družbeno preobrazbo *v jedru same države* (paradigmatski primer predstavlja nemško ekološko gibanje, s svojim sodelovanjem pri ustanovitvi Stranke Zelenih), zapatisti, kmetje brez zemlje, piqueterosi iz našega področja sveta, *s svojimi aktivnostmi ne*

goli slogan, ampak princip, ki globoko prežema vse institucije, rojene v Lakandonskem pragozdu. Tako imenovani avtonomi municipiji so najboljši primer te prakse direktne demokracije in razširjene politične participacije. Kot se je izrazil Marcos (1998), je njihovo osnovanje "način, na kakršenega staroselske skupnosti izvršujejo in udejanjajo dogovore iz San Andrésa". Ti dogovori "priznavajo staroselskim ljudstvom sposobnost, da si organizirajo vlado po svojih navadah in šegah, na njim lasten način, in to s tem udejanjamo in to je tisto, kar daje smisel avtonomnim municipijem." To se

zdaj dogaja; četudi se vlada dogovorov ne drži, jih ljudje upoštevajo in uresničujejo. Kljub temu bi bilo zmotno misliti, da zapatizem zgolj ponovno oživlja tradicionalne instance staroselske organiziranosti. Prej bi lahko rekli, da so njihove prakse nekakšen hibrid med oblikami, ki so lastne domorodnim ljudstvom, in inovacijskimi elementi. Tako so po eni strani ohranili tradicijo, po kateri so skupščine najvišji organi odločanja vsake skupnosti, po drugi strani so sprejeli način koordinacije akcij s posvetovanji. (Abad Domínguez, 2002)

naslavlja vladajočih. Skrajni primer v tem pogledu predstavlja EZLN (Zapatis-tična vojska narodne osvoboditve), pri kateri velja za celotno članstvo absolutni pogoj, da se odpovedo težnjam po kakršnemkoli tipu političnih položajev. Osnovni princip zanje je krepitev "civilne družbe" in njenih horizontalnih mrež upora ter solidarnosti. Nekaj podobnega se dogaja z večino gibanj piqueterosov v Argentini, ki ne verjamejo v volilne rituale niti v parlament kot prvenstvene instance odločanja. To seveda ne pomeni, da se ne zavedajo, da so, čeprav delujejo drugače, igralci na političnem igrišču.⁶ Ključnega pomena je nepodrejanje gibanja državnim pravilom igre. Odnos med kmeti brez zemlje in Delavsko stranko je v tem pogledu ilustrativen: Čeprav vzdržujejo tesno pove-zavo z njimi, v nekaterih zveznih državah predlagajo celo skupne kandidate, jih to ne ovira, da ne bi pokazali s prstom na hegemonsko strujo DS in jo označili za "generatorja krize" (Stedile, 1998), niti niso prenehali s svojimi akcijami pri-tiska prek zavzetja haciend (veleposestev) v okrožjih, ki jim vlada leвица.⁷

⁶ To kažejo, na primer, izjave predstavnikov gibanj brezposelnih delavcev iz četrti Solano, Admiral Brown in Lanus (2001): "Mi ustvarjamo politiko tako, da se organiziramo znotraj četrti, da se spopadamo z državnimi institucijami, ki podpirajo režim lakote in smrti, da gradimo svoje življenje onkraj birokratskega aparata, političnih strank in tradicionalističnih sindikatov, ko se borimo izključno za interese delavcev in ljudstva. S to politiko bomo nadaljevali, vse dokler ne dosežemo družbenih sprememb, ki bodo zagotavljale dostojno življenje ter pravično in svobodno prihodnost za vse."

⁷ Ta razmerja, ki so inherentna bojem v kapitalistični družbi in proti njej, je Claudio Albertani (2003) strnil takole: "Nacionalne države so še vedno tu. So naše sovražnice in naš sogovornik. Ostati moramo na preži: nenehno pritiskati nanje, jih izsiljevati, stiskati v kot. Sem in tja se bo potrebno pogajati, in to bomo storili kot avtonomen subjekt."

ARGENTINA: "HUDIRJA, PIQUETEROSII!"

V naši državi obstaja cela vrsta družbenih gibanj v upor. Če so bile v osemdesetih letih glavni skupni imenovalci človekove pravice, sta bili v devetdesetih brezposelnost in družbeni razkroj srednjega sloja najpomembnejša generatorja nastanka organizacij nasprotnikov neoliberalnih politik, ki so jih sistematično izvrševali celotno tako imenovano "menemistično desetletje".⁴

⁴ S tem ne želimo reči, da organizacije, ki se ukvarjajo s človekovimi pravicami, ne igrajo več pomembne vloge v družbenih in političnih bojih. Najzgovornejši dokaz, da ni tako, je mladostniška skupina H.I.J.O.S (kratice njihovega imena

Tako so, v prvih letih vladavine iusticialistične stranke, v ozračju vrtoglavega naraščanja kazalcev nezaposlenosti, vznikale številne skupine in koordinacije ki so organizirale brezposelne delavce. Neposredni povod za to vrenje je bil izbruh socialnega nezadovoljstva decembra 1993, znan pod imenom Santiagazo, sledila pa mu je vrsta

v prevodu pomenijo Sinovi za identifikacijo in pravico, proti pozabi in molku), ki so s tako imenovanimi "escraches populares" – gre za nekakšne javne sramotitve in zaznamovanja – izumili nov način družbene obsodbe, kot odgovor na nekaznovanje tisočev tiranov, ki so mučili ljudi v obdobju vojaške diktature.

Nadalje, predpogoj za konstitucijo organizmov kontraoblasti je *ustvarjanje in prakticanje novih družbenih odnosov, ki niso izvzeti iz vsakdanjosti*: poljedelske kooperative brazilskih kmetov, projekti produkcijskega dela, ki jih preizkušajo piqueterosi, in skupnostna zemlja, ki jo obdelujejo v Avtonomnih municipiilih v Chiapasu, vse to so primeri delovanja, ko se politično in ekonomsko zlivata v celoto, ne da bi se obravnavala kot dve ločeni komponenti.⁸ Vsa tri gibanja tako sejejo, kot spočetje (geneza), semena družbe prihodnosti, za katero se bojujejo, tako da preizkušajo "sedaj in tukaj" integralno preobrazbo življenja. Tako razširjajo sfero "političnega" in poganjajo čedalje globlje korenine v samem drobstvu civilne družbe. V nasprotju z njimi pa mnoge skupine, ki tvorijo "alterglobalistično gibanje", težijo k subsumpciji svojega delovanja na trenutke, v katerih se glavni funkcionarji mednarodnih finančnih ustanov zberejo v evropskih mestih; tako dajejo prednost medijskemu in virtualnemu segmentov protestov pred teritorializacijo in ekspanzijami novih družbenih vezi.⁹

Pa vendar so se, onkraj teh in številnih drugih razlik, ki obstajajo med obema vrstama gibanj, med njimi vzpostavljali raznoteri prostori sodelovanja ter izmenjave izkušenj upora in organiziranja, med katerimi lahko omenimo *Svetov-*

⁸ Na to so se nanašali v gibanju kmeta brez zemlje, ko so večkrat dejali, da "demokracija pomeni imeti polne želodce", zatrjujoč istočasno, da "pravičnosti ni brez agrarne reforme".

⁹ Med redke izjeme sodijo "sans papiers" (gibanje ilegalnih migrantov) in gibanja prekariata (moških in žensk, katerih življenjski in delovni pogoji so prežeti z negotovostjo zaradi vsiljene fleksibilizacije vira dohodka). Oboji – z vsemi paradoksi, ki sodijo zraven – skušajo, izhajajoč iz neposredne izkušnje vsakdanjosti, konstituirati novo, nepokorno in nekapitalistično družbeno realnost, ki je izven omenjene logike spektakla. Na drugi strani imamo socialne centre, prostore s podobnim samoorganizacijskim značajem.

spontanih puntov. To burno dogajanje je bilo povezano s procesi redukcije državnih izdatkov, s katerimi so pričele lokalne oblasti pod pritiskom politike strukturnega varčevanja države, ki jo je spodbujala vlada Carlosa Menema.

Kot pripoveduje Marina Farinetti (1999), se je po letu 1994, pod vplivom povečanja davkov v ZDA, zlasti pa devalvacije v Mehiki, pričela kazati šibkost gospodarske strategije, ki je nacionalni vladi omogočala izpeljavo redukcije (v veliki meri odvisne od tokov tujega kapitala in povečevanja domačega povpraševanja). Vlade provinc, oslabiljene s finančno krizo,

zmanjšanjem davčnih prilivov in naraščajočimi pritiski zvezne vlade, naj izvede redukcijo, niso imele druge izbire kot lotiti se reform, s katerimi so do tedaj odlašale. Tu je šlo predvsem za privatizacijo državnih podjetij in prenos javnih sistemov, ki so bili prej pod okriljem države, v lokalno pristojnost. Manever z redukcijo je pripeljal lokalno administracijo v hude težave. V mnogih primerih jim je celo zmanjkalo sredstev za plače svojih uslužbencev.

V letu 1997 blokada cest postane splošno uveljavljen način protesta. S tem se je sprožil plaz tovrstnih

ni socialni forum in Kmečko pot na ruralnem področju. Tudi manj široko zastavljen (čeprav zaradi tega nič manj radikalen) dogodek, *Internacionalno srečanje avtonomne misli*, ki se zadnja leta odvija na jugu Gran Buenos Airesa, ponuja teren za dialog in refleksijo tistim gibanjem, ki se, ne da bi izgubili univerzalen značaj, nagibajo k bolj eksperimentalnemu tipu konstrukcije. Ta srečanja so se izkazala kot izjemno plodna in koristna za ustvarjanje internacionalne perspektive, ki lahko, ob spoštovanju mnogoterosti interesov, prispeva k prepletanju in oplajanju protihegemonskih diskurzov ter praks vseh delov družbe, ki jih je prizadelo vsiljevanje neoliberalnih politik v svetovnem merilu.

LATINSKA AMERIKA V UPORU: KARTOGRAFIJA TREH GIBANJ

*Ena, dve, tri, štiri, pet tisoč,
boj Argentine je boj Mehike in Brazilije.*

Geslo, ki so ga prepevali na manifestaciji proti ALCA
Svetovni socialni forum 2002, Porto Alegre

V Mehiki, Braziliji in Argentini obstajajo dandanes močna družbena in politična gibanja, ki jih kljub posebnostim vsakega izmed njih povezuje cela vrsta splošnih značilnosti, ki nam omogočajo poskus primerjalne analize.¹⁰ Glav-

¹⁰ Vse tri države so, ne po naključju, preživele podobne finančne krize (Mehika leta 1994, Brazilija 1999 in Argentina 2001). V vseh treh primerih je šlo za v ekonomskem smislu ekonomsko podobne generatorje: preveliko zadolženost, precenjenost domače valute in eskalacijo borznih spekulacij. (Sader, 2002)

“piquetejev”⁵ v krajih Cutral Co in Plaza Huincul (kasneje pa tudi v Tartagalu), ki so se odvili v maju in juniju.⁶ Soočena s takšno situacijo je vlada pričela z implementacijo načrtov socialnih projektov, ki naj bi zaustavili konflikt.

Neposredno po teh dogodkih so se v južnem predelu Gran Buenos Airesa

pojave različne skupine, ki so se opredeljevale kot “piqueterosi” in so posnemale akcije, ki so jih izvajali brezposelni v drugih argentinskih provincah. V drugi polovici leta je prišlo v širši okolici mesta do skupno 23

oseb (približno polovica celotnega prebivalstva). Povod za protest je bila zahteva po zasaditvi neke prehranjevalne kulture po poljih v regiji, s čimer bi pridobili nova delovna mesta. (Perazzi, 2003) Dogodek omenjamo zaradi primerjave organizacijskih oblik in vrste zahtev teh akcij s tistimi, ki jih danes izražajo piqueterosi, saj agenda slednjih močno presega zahteve po ustvarjanju delovnih mest. To lahko vidimo v programu, ki so ga izglasovali na tretji nacionalni skupščini zaposlenih in brezposelnih delavcev 28. in 29. septembra 2002 predstavniki različnih gibanj, ki sestavljajo piqueterose.

⁵ Kot nam pojasnjuje Perazzi (2003), je ta beseda v argentinski španščini uveljavljena in označuje klasično obliko sindikalnega pritiska, ki temelji na zapori dostopa do tovarn in posledično paralizaciji proizvodnje, za doseganje pogajalske moči, ki bi omogočila uresničitev zahtev protestnikov.

⁶ V teh krajih je že leta 1996 prišlo do večtedenske spontane zapore državnih in lokalnih cest, v katerih je sodelovalo več kot 20.000

ne osi, okoli katerih bo tekla primerjava, so: 1. Družbena sestava; 2. Organizacija; 3. Uporabljeni diskurz; 4. Oblike boja.

Kar se tiče prve točke, lahko ugotovimo, da je skupna karakteristika vseh teh upornih subjektivitet naraščajoča marginalnost njihovih nosilcev. Obubožani kmetje in kmečki delavci v kmetih brez zemlje, staroselci, ki sta jim vsiljeni njim popolnoma tuja kultura in dinamika dela, v Chiapasu, kot tudi brezposelni, revni in pavperiziran srednji sloj v perifernih območjih Argentine, pri vseh gre za podobne družbene skupine, ki večinoma delijo skupno usodo “izključenih”,¹¹ v primerjalno gledano, najbolj industrializiranih družbah v regiji.

Tu torej nimamo opraviti s preprostim antagonizmom med delom in kapitalom, vsaj ne v klasičnem in omejenem smislu, čeprav ravno tako ne moremo reči, kot Alain Touraine (1984), da so se razredni konflikti izčrpali. To, čemur smo priča, tako mislimo, je naraščajoča kompleksnost omenjenih napetosti, v strukturni heterogenosti družbenih odnosov, ki Latinsko Ameriko razlikujejo od Evrope in dajejo specifičen ton tukajšnjemu dogajanju. Zato se lahko strinjamo z Arturo Fernándezom (1991), da je, četudi konceptov *razreda* in *družbenega gibanja* ni mogoče poistovetiti niti zlititi med seboj, nujno narediti “natančno in odgovarjajočo analizo razrednega značaja kateregakoli družbenega gibanja”, da bi tako “poglobili in osvetlili njegovo razumevanje in preučevanje, še posebej v območjih, kot je latinskoameriško”.

¹¹ To ne pomeni, da gre pri teh družbenih subjektivitetah za ljudi, ki bi se znašli zunaj kapitalistične dinamike. Še kako so vključeni v raznotere mreže kontrole in reprodukcije življenja, in ravno to je tisto, kar jih dela izključene v odnosu do sredstev in mehanizmov, ki omogočajo neodvisnost od kapitala in države.

blokad cest in vpadnic v prestolnico. A pravi razmah je ta fenomen doživel šele v obdobju vlade Fernanda De la Rúa. Kot pojasnjuje Julio Burdman (2001), “je Ministrstvo za socialni razvoj pod vodstvom Fernández Meijideja, da bi stopili na prste klientelističnim strukturam v provinci Buenos Aires ter tudi zaustavili naraščanje majhnih skupin piqueterosov, uvedlo spremembe načina dodeljevanja in razporeditve socialnih projektov – ti so bili večinoma v pristojnosti občin – zato je predlagalo, da bi se jih dodeljevalo le še NVO-jem, ki bi bili odgovorni za njihovo izvedbo. A namesto, da bi to

zavrlo dejavnosti piqueterosov, jih je le še spodbudilo in institucionaliziralo.”

Tako so gibanja rasla in se utrjevala, s prakso direktnih akcij, ki se organizirajo po teritorialnem načelu. Poleg MTD (Gibanja brezposelnih delavcev), CCC (Bojevite razredne struje), FTV (Zveze za zemljo in bivališče) so tu še druge organizacije, v večini primerov ožjega značaja, kot so MTL (Teritorialno gibanje za osvoboditev), MTR (Gibanje Terese Rodriguez), PO (Delavski blok), Gibanje četrti na nogah, MIJD (Neodvisno gibanje upokojencev in delavcev), MST (Gibanje brez dela) in CTD (Koordinacija

Če nadaljujemo z drugo točko, prakticiranje direktne demokracije in visoka stopnja horizontalnosti spadata med osrednje osi gibanj, in sicer tako, da so cilji, ki jih artikulirajo, skriti v samih sredstvih konstitucije, s čimer so popolnoma zavrgli instrumentalističen kriterij, ki je desetletja prevladoval pri klasični levici. Zapatistični način organizacije je, na primer, popolnoma obrnil tradicionalno logiko leninističnih partij: tukaj je "baza" tista, ki se nahaja v vrhu odločanja, podrejen pa ji je Tajni revolucionarni staroselski komite (Comité Clandestino Revolucionario Indígena), najvišja instanca hierarhije v EZLN, katerega člane imenujejo same skupnosti. Takšna struktura zagotavlja, nenazadnje, da tisti, ki vladajo, vladajo ubogljivo, kot pravijo sami. Nedavna ustanovitev Svetov dobre vlade¹² le pogloblja ta demokratični proces. Tudi gibanje piqueterosov načrtuje svojo pot s skupščinsko prakso, ne glede na ideološke razlike med različnimi skupinami.¹³ Vrhovni organ, kjer se sprejemajo odločitve, je sestavljen iz delegatov skupin delavcev, produkcijskih obratov in četrtnih kolektivov. Gibanje kmetov brez zemlje se organizira na podlagi komisij, ki demokratično zarisujejo "kolektivno" politično usmeritev, izogibajo pa se funkcij predsednika, tajnika in blagajni-

¹² Ustanovljeni so bili avgusta 2003 in so organi samouprave, ki usklajujejo dejavnost avtonomnih upornih municipiev, nastalih decembra 1994, da bi zlomili vojaško obleganje vlade Salinas de Gortarija. Po besedah EZLN (2003) vsak Svet "predstavlja organizacijska prizadevanja skupnosti, ne le da bi se lažje soočali z izzivi avtonomije, ampak tudi, da bi zgradili bolj neposreden most med njimi samimi in svetom."

¹³ Gibanje Terese Rodriguez, na primer, pravi v Sinji knjigi (neke vrste ustanovitenem manifestu): Duša našega gibanja so "kabilde" (skupščine). Pripadniki vladamo in odločamo prek samih sebe. Nikomur ne delegiramo svoje vlade niti svoje sposobnosti odločanja. Sestanemo se v "kabildah" in sklenemo, s konsenzom ali večino, kaj bomo storili in česa ne bomo. Nato izberemo tovariše, ki jih imamo za najbolj sposobne za izvrševanje – in le izvrševanje – naših odločitev".

brezposelnih delavcev). Pri vseh gre za kolektivna prizadevanja za ponovno konstituiranje družbenih vezi, pretrganih z vojaško diktaturo, ki je sledila državnemu udaru leta 1976. Zelo raznolike so tudi prakse, prek katerih se vzpostavlja gibanje piqueterosov: od najbolj ustvarjalnih oblik neformalnega dela, ljudskih hranilnic in raznoraznih pasti, ki jih nastavljajo oblastem, do izumljanja izvornih oblik sobivanja v času blokade cest.

Poudariti je treba, da skupščine piqueterosov niso samo organ političnega odločanja, temveč so tudi prostor organizacije samega življenja,

pri tem jim kot vodilo služita solidarnost in tovarištvo. Tako zasedbe in blokade piqueterosov, kot pravi Pablo Perazzi (2002), postopoma "izgubljajo svoj izključni značaj sredstva za direktno akcijo (ki ima, kot taka, nujno omejen rok trajanja) in vedno bolj postajajo relativno trdna oblika organiziranosti, ki presega navezavo na konkretne zahteve", in s prebojem temačne realnosti četrti na javni zemljevid dajejo vidnost marginaliziranim družbenopolitičnim idejam.

Prve akcije piqueterosov so se odvile kakih tisoč kilometrov izven glavnih urbanih središč. Hkrati z

ka. To seveda ne pomeni, da v vseh treh primerih ne obstajajo reprezentativni nosilci skupinske odgovornosti. Prinaša pa neko participativno dinamiko, katere del je nenehna diskusija med vsemi člani gibanja, v različnih prostovoljnih strukturah, sestavljenih iz artikulacijske mreže, ki temelji na konsenzu.

Druga posebna značilnost teh skupin je, da so njihovi vodje in ključne figure zelo trdno in življenjsko povezani s skupnostmi, v katerih se odvijajo boji in izkušnje avtonomije. V njih prebivajo in si delijo življenjske razmere z drugimi, kot dobro poudarja Guillermo Cieza (2002). Zaradi tega je pri njih družbena distanca med vodji in člani ali subjekti relativno majhna, v nasprotju s tradicionalnimi strukturami (sindikati, političnimi strankami, itd.), pri katerih organizacijska struktura piramidalnega tipa pogosto pripelje do skrajne odtujenosti med bazo in vrhom.

Na tretjem mestu velja izpostaviti diskurz, ki ga uporabljajo gibanja in ki se je v največji možni meri oddaljil od tistega iz 70. let, čeprav so vsa posvojila nekatere slogane, ki izvirajo iz tistega časa, ter jih reinterpreterirala v funkciji konkretnih praks upora. Poleg guevarovskega humanizma je pri vseh treh gibanjih očitno (četudi ne v vseh v enaki meri) vpliv teologije osvoboditve: duhovniki in drugi krščanski aktivisti iz ljudstva so s svojo podporo dali odločilen prispevek k oblikovanju prvih skupin brezposelnih delavcev¹⁴ v Argentini. Cerkvene skupnosti "progresistične cerkve" so od samih začetkov podpirale boj brazilske-

¹⁴ Omeniti velja Alberta Spagnola, nekdanjega župnika in ustanovnega člana gibanja brezposelnih delavcev Solana, in Luisa D' Elía, krščanskega demokrata in najuglednejšega predstavnika Zveze za zemljo in bivališče.

naraščanjem mobilizacijske sposobnosti in s širitvijo različnih organizacij brezposelnih delavcev je parlament povečal dinamiko svojih aktivnosti, s katerimi naj bi pogasil nastali požar. (Perazzi, 2002) Tako je novembra 2000 prišlo do koordinirane blokade večjih razsežnosti na različnih točkah širše okolice Buenos Airesa. Od tedaj je število tovrstnih akcij strmo naraščalo, tako da je leta 2002 prišlo že do 1100 cestnih blokad v celotni državi, leta 2003 pa so jih samo v provinci Buenos Aires zabeležili blizu 250.

Vendar bi bilo napačno reducirati pomen teh gibanj zgolj na zaustavljanje

in zapore prometa. Velik del dejavnosti, na katerih gradijo svoj obstoj, se namreč odvija izven samih blokad: v četrtih in prostorih, ki jih sami upravljajo. Enako kot zapatisti in gibanje kmetov brez zemlje skušajo v takšnih okoljih vzpostaviti instance samoorganiziranega delovanja, neodvisne od trga in države. To je tudi namen številnih "produkcijskih obratov": tovarne olja, železarne, opekarne, gradbenih kolektivov, proizvodnje čistilnih sredstev, oblačil, ljudskih kuhinj, obedovalnic in drugih dejavnosti, organiziranih v obliki kooperative.

ga gibanja kmetov brez zemlje in prek Pastoralne skupnosti zemlje razglašale "misionarski duh" tovarišstva in solidarnosti na deželi. V San Cristóbalu de las Casas je aktivnost škofa Samuela Ruiza in njegove škofije ogromno pripomogla h konsolidaciji zapatizma.

Te tradicije upora se prepletajo z dvema značilnostima, ki nakazujeta radikalno inovacijo: Zahteva po avtonomiji v odnosu do države in odsotnost samooklicanja za avantgardo.¹⁵ Prav tako je vsem trem upornim realnostim, začuda, lastno nenehno zaklinjanje besede dostojanstvo.¹⁶ Za vse je osrednjega pomena "negativiteta" ali zavračanje državnih ter korporativnih politik izključevanja.¹⁷ Krik Dost je!, s katerim se je 1. januarja 1994 EZLN predstavila svetu, ter blokada cest in poti, s katero so skupine piqueterosov zaustavljale pretok kapitala,¹⁸

¹⁵ Joao Pedro Stedile (1998), voditelj gibanja brez zemlje, je jasno izrazil svoje zavračanje koncepta avantgarde. Enako mislijo zapatisti, ko pravijo, da težijo k "antiavandgardističnim" revolucionarnim spremembam. Tudi velik del gibanj piqueterosov (četudi med njimi obstajajo razlike) izraža kritičnost do tradicionalne marksistične koncepcije avantgarde. To še zlasti velja za gibanje brezposelnih delavcev in Zvezo brezposelnih delavcev Genere Mosconi.

¹⁶ Geslo vseh piqueterosov je "delo, dostojanstvo in družbene spremembe. Zapatisti svoje gibanje definirajo kot vstajo dostojanstva. Gibanje brez zemlje pa kot eno osrednjih točk svojega programa agrarne reforme iz leta 1995 opredeljuje "konstitucijo dostojanstva z demokratizacijo lastništva zemlje in proizvodnih sredstev".

¹⁷ Alain Touraine (1984) opredeljuje "opozicijo" (proti komu se borijo) kot enega treh temeljnih principov obstoja družbenih gibanj. Druga dva sta identitetni princip (koga zastopajo) in princip totalitete (v imenu katerih vrednot se upirajo). Raul Zibechi (2002) je to koncepcijo poimenoval celo "sposobnost veta" NDG, katere cilj je demontaža mehanizmov reprodukcije sistema.

¹⁸ Na tem mestu lahko pritrdimo hipotezi Friedricha Jamesona (1998), da gre pri fazi realne subsumpcije kapitala za "prehod od produkcije k cirkulaciji". V tem kontekstu je praksi blokade dodeljeno čedalje bolj središčno mesto v antagonistični dinamiki razrednega boja.

BRAZILIJA: "ZEMLJA IN SVOBODA!"

Kot pripovedujeta pater Sérgio

Gorgen in Joao Pedro Stedile, bi težko določili nek konkreten datum začetka gibanja brez zemlje. Njihov neposredni izvor bi lahko iskali v različnih dogodkih, ki so se zvrstili v letu 1978. Tedaj so se namreč subjekti številnih bojev poljedelcev brez zemlje pričeli združevati in organizirati, da bi si skupaj izborili kos zemlje, kar je pripeljalo do mnogih zasedb posestev v različnih regijah. A tu je šlo še vedno za posamezne, nepovezane akcije, vse do leta 1981, ko je prišlo do prvih srečanj vodij teh

lokalnih uporov, ki jih je spodbudila pastoralna komisija za zemljo. Rezultat tega povezovanja posameznih bojev je bilo prvo nacionalno srečanje kmetov brez zemlje, januarja 1984 v Cascavelu v zvezni državi Paraná.

Med dejavniki, ki so sprožili nastanek gibanja brez zemlje, velja na prvem mestu omeniti ekonomske. V sedemdesetih letih je namreč prišlo do velike koncentracije lastništva zemlje ter do pospešene mehanizacije in industrializacije v kmetijstvu. Delavce so tako na mnogih področjih nadomestili stroji in nemalokrat so jih izgnali z zemlje. Te in druge spremembe so še

so zgovorni primeri za to. Med najpomembnejša področja delovanja pri vseh sodijo zaščita okolja in naravnih virov ter problematika spola. Pa vendar, čeprav je vsako izmed naštetih NDG vzklilo iz globokega *nestrinjanja* z obstoječim redom, se njihov potencial nikakor ne izčrpa zgolj s protestom. Vzporedno predlagajo različne rešitve sedanjih razmer.¹⁹ Zadoštuje, da preberemo Politične, ekonomske in kulturne *zahteve*, ki jih je zapatizem ponudil v diskusijo na Prvem nacionalnem in internacionalnem posvetu za mir in demokracijo, kot tudi *Programa Nacionalne skupščine zaposlenih in brezposelnih delavcev*, ki so jih izglasovala različna gibanja piqueterosov, ali pa številne dokumente za agrarno reformo, ki so jih zasnovali brazilski kmetje brez zemlje.

Kar se tiče metodologij upora in konfrontacije, lahko opazimo konstantno uporabo množične mobilizacije na osnovi direktnih akcij, ki omogočajo spopad s poskusi demontaže instanc, vrednot in kultur, ki so zakoreninjene v skupnostih. V tem smislu je bilo ključno nasprotovanje NAFTAI (Severnoameriškemu sporazumu o prosti trgovini) – nastanek zapatizma je bil odgovor na njegovo uveljavitev v Mehiki – in, v širšem pomenu, bodoči implementaciji ALCA (Sporazumu o prosti trgovini v Amerikah) na kontinentu, ki sta celo generirala mnoge izmed praks upora, sprejete v različnih družbenih gibanjih.

Naj omenimo, kot komplementaren proces, vzpostavitev teritorijev z naraščajočo avtonomijo – ali prostorov, ki so “javni, ne državni” – za vzpostavljanje

¹⁹ Če parafraziramo Antonia Negrija (2003), lahko rečemo da “zivo delo ne le zavrača abstrakcijo znotraj procesa kapitalističnega vrednotenja in ustvarjanja dodane vrednosti, temveč tudi ponuja alternativno shemo vrednotenja, kot samovrednotenja dela”.

zaostrile problem zmanjševanja delovne sile na veleposestvih. Hkrati so tudi migracije v amazonska področja in v mesta postala za kmete, izključene iz procesa obdelovanja zemlje, vedno bolj otežene. Tudi katoliška cerkev je, s prizadevanji podeželskih pastoral, odigrala ključno vlogo pri ozaveščanju kmetov o njihovi pravici do zemlje. Vse to je povzročilo proces preobrazbe podeželskih sindikatov, ki so postali bojevitější in so pričeli podpirati in spodbujati borbo kmetov za lastno posest. Nenazadnje pa so tudi procesi demokratičnega odpiranja in poraz vojaškega režima, do česar je prišlo

med vladavino Figueireda, pozitivno vplivali na možnosti združevanja kmetov brez zemlje v gibanje in sindikat, saj so izgubili strah pred politično represijo.

Glede na družbenoekonomski izvor, gibanje brazilskih podeželskih delavcev brez zemlje sestavljajo najemniki, zakupniki, dninarji in mali kmetje. V tej široki paleti slojev prevladujejo dninarji, mišljeni so torej kmečki delavci v širšem pomenu besede.

Če se ustavimo pri ciljnih gibanja, lahko ugotovimo, da se njihov boj vrtil, v grobem, okoli treh točk: zemlje, agrarne reforme in pravičnejše družbe. Pri prvi

materialnega okolja, ki bi bilo neodvisno od tradicionalnih oblik družbenih odnosov in ki bi omogočalo ponovno uveljavitev kulturne in v nekaterih primerih celo jezikovne in etnične enotnosti, ne da bi pri tem zanemarili spoštovanje različnosti. Če je v gibanju kmetje brez zemlje že iz imena razvidna osredotočenost na zahteve po zemlji, igra ta eno izmed ključnih vlog tudi pri zapatizmu, saj je ena glavnih točk konflikta v Chiapasu obleganje in privatizacija skupnostnih zemljišč staroselcev, ki se odvija že od spremembe 27. člena nacionalne ustave leta 1992. Čeprav v manjši meri, tudi gibanje piqueterosov dobršen del svojih aktivnosti temelji na ustvarjanju samoupravnega prostora kolektivne produkcije. Zahteva brezposelnih delavcev po ponovni oživitvi nekdanjih industrijskih središč, ki so nekoč dajala ritem življenju celotnih vasi, še posebej v nekaterih regijah na obrobju države, v koordinaciji s sosedskimi skupščinami, ki demokratično sprejemajo zaposlovalne načrte, priča o podobni dinamiki. Zavzetje zemljišč, tovarn in opuščenih objektov, ki jim vrnejo uporabnost, za uresničevanje "raztrženega" dela, tvori del tega procesa.²⁰ Poudariti moramo, da vsa tri gibanja, četudi ne uporabljajo tradicionalnih kanalov za udejanjanje svojih zahtev, po teh kanalih vseeno mnogokrat posežejo. Zato

²⁰ Tudi v tem se položaj piqueterosov razlikuje od zapatistov in kmetov brez zemlje: medtem ko gibanje brez zemlje združuje okoli 4000 taborov in več kot milijon hektarjev pod nadzorom skupnosti, zapatisti pa nadzirajo več kot polovico Chiapasa, brezposelni delavci iz predmestij še niso uspeli pridobiti avtonomnega prostora s širšo funkcijo, kjer bi kolektivno prakticali nove oblike kreacije lastnega življenja. Pri tem ne štejemo projektov, ki ponujajo iluzijo srednjeročne ali dolgoročne možnosti samovzdrževanja onkraj kapitalističnih družbenih odnosov. Verjamemo, da je bolj kot "otoke" potrebno ustvarjati "arhipelag", s perspektivo nacionalnega, regionalnega in celo planetarnega širjenja.

točki gre za reševanje problematike ekonomskih potreb in preživetja vseh družin brez zemlje. Kmetu brez zemlje ta pomeni priložnost za delo, ne za bogatenje ali okoriščanje, nima je namena prodati, ne vrednoti je kot premoženje. Najvažnejši motiv gibanja je torej doseči rešitev eksistenčnih problemov tisočev podeželskih družin. Drugi cilj, agrarna reforma, predpostavlja širok sveženj ukrepov, ki bi jih morala izvesti vlada, če bi hotela spremeniti lastniško strukturo države in zagotoviti zemljo vsem poljedelcem, ki jo želijo obdelovati. Te bi bilo potrebno pospremiti z nekaterimi dopolnilnimi

mehanizmi kmetijske politike, kot so posojila, prilagoditev cen, tehnična pomoč in zavarovanja, ki so nujni za omogočanje uspešnosti in rentabilnosti malih kmetov. Tretji cilj je boj za pravičnejšo družbo, brez izkoriščevalcev in izkoriščanih. Ta cilj ima nedvoumen politični karakter, saj je povezan z organizacijo družbe in znotraj tega politične oblasti. Boj za agrarno reformo je hkrati boj za revolucionarne spremembe v državi kot celoti. (Stedile, 1998)

V tem smislu moramo poudariti, da se gibanje brez zemlje opredeljuje kot množično gibanje, ki ima za svojo

lahko rečemo, da je kljub manj institucionaliziranim načinom njihovih protestov nedvomno opazen napredek od precej neartikuliranih akcij k bolj sistematičnim oblikam manifestacij,²¹ podkrepjenih z nekonvencionalnimi sredstvi in praksami, ki stopnjujejo civilno nepokorščino.

Ne glede na vse povedano pa bi bilo zmotno idealizirati takšno vrsto aktivizma, ne da bi upoštevali dejstvo, da je mnogo zahtev, ki jih izražajo ta gibanja, vezano na zagotavljanje minimuma za dostojno preživetje. V tem smislu se lahko vprašamo, če niso nove oblike upora – zapatizem, gibanje brez zemlje in piqueterosi so najpomembnejši, čeprav še zdaleč ne več edini predstavniki²² –, ki so precej usmerjene k zadovoljitvi osnovnih potreb, bolj stvarne in defenzivne od tistih, ki so bile značilne za klasične strukture (torej evropsko delavsko gibanje).

Na koncu se velja pomuditi pri refleksiji povezave NDG s političnimi strankami, ki so najbolj sorodne njihovim interesom. V primeru gibanja brez zemlje ugotovimo, da je njihov odnos z Delavsko stranko zelo dvoumen: na eni strani vzdržujejo z njimi nekakšno bratstvo, nekateri člani Brez zemlje, kot smo že omenili, so celo poslanci, izvoljeni na listi Delavske stranke. Kljub temu jih ne

²¹ Najlepši primer za to so cestne blokade v Argentini: iz spontanih in kaotičnih akcij so prerasle v dobro načrtovan mehanizem pritiska na državo. Pripravljajo jih znotraj različnih teles za koordinacijo, kot so Nacionalna skupščina zaposlenih in brezposelnih, Nacionalni blok piqueterosov, Koordinacija brezposelnih delavcev Anibal Veron in v zadnjem času Ljudska fronta Daria Santillanana.

²² Med paradigmatične primere spadajo gibanje pachakutik v Boliviji in Nacionalna koordinacija staroselcev v Ekvadorju, ki pa jim zaradi kompleksnosti in pomanjkanja prostora v tem članku ne bomo posvetili večje pozornosti.

najpomembnejšo "bazo" kmete brez zemlje, kar mu daje istočasno sindikalen (saj svoj upor navezuje na rešitev ekonomskih problemov družin), ljudski (v njem sodelujejo predstavniki različnih zatiranih slojev, ki zahtevajo svoje pravice, še posebej do bivališča) in političen značaj (ne v strankarskem smislu, pač pa v smislu težnje prispevati k radikalnim družbenim spremembam).⁷

⁷ Med glavnimi zahtevami gibanja so: a) razlastitev veleposestev; b) razlastitev zemljišč v lasti multinacionalk; c) določitev maksimalne dovoljene velikosti zemljiškega posestva; d) kmetijska politika, osredotočena na potrebe malih proizvajalcev; e) avtonomija staroselskih področij; f) namakanje polj na območju

Če govorimo o njihovih metodologijah upora, vidimo, da so del prizadevanj za agrarno reformo tudi direktne akcije, povezane z zemljo. Gibanje je v zadnjih 15 letih razvilo različne načine konfrontacije s politično in ekonomsko močjo veleposestnikov in pritiska na zvezno in regionalne vlade, ki je usmerjen k razdelitvi zemlje med kmete. Tako so dosegli pogovore s političnimi oblastmi, kasneje pa tudi pogajanja s predstavniki vlade. Na teh pogajanjih lahko opazimo dvojje

severovzhoda; g) enotno pobiranje kmetijsko-zemljiškega davka (tako imenovani ITR). Več o tem v Gorgen in Stedile (1984).

moremo imeti za “podeželsko frakcijo” stranke, saj se ključne odločitve gibanja sprejemajo izven njenega kroga.²³ Ne glede na tovrstne naveze, in čeprav so se z zadnjimi državnimi in regionalnimi volitvami strankarske strukture leveice okrepile, zmaga Lule ni pripeljala do nekega konkretnega napredka glede pozitivnega odnosa države do problematike posesti zemlje, kar izvira iz konfliktnega značaja vprašanja agrarne reforme v Braziliji.²⁴

V Argentini je, nasprotno, kriza predstavništva po 19. in 20. decembru 2001 pripeljala do popolnega razpada strankarskega sistema in do strašanske erozije stopnje kredibilnosti tradicionalnih organizacij med prebivalstvom. Kot eden redkih združujočih sloganov se je tako pojavil *Que se vayan todos!* (naj gredo vsi, naj se vsi speljejo) – takšno stanje je trajalo vsaj do marca 2003, ko je ta trend začel upadati. Gibanja piqueterosov, čeprav so nekatera del širših političnih struktur, še niso uspela ustvariti nekega dovolj trdnega prostora *transverzalne koordinacije*, s katerim bi lahko uveljavili svoje ključne zahteve kot del javne agende.²⁵ Na kratek rok tudi ni pričakovati vladnih iniciativ, usmerjenih k

²³ Najmočnejši adut gibanja brez zemlje so ravno “ekstraparlamentarne oblike konfrontacije: zasedba neobdelanih površin, blokada cest, zasedba Instituta za agrarno reformo. Odločitve v zvezi s taktiko, strategijami in ideološkimi vprašanji se sprejemajo znotraj gibanja in niso odvisne od Delavske stranke ali njenih predstavnikov v parlamentu. Ravno nasprotno, gibanje je bilo tisto, ki je prek tovrstnih akcij doseglo, da so parlamentarci sprejeli kompromis o agrarni problematiki.

²⁴ Konec marca in aprila 2004 je okoli 15.000 družin, organiziranih v gibanju, pričelo z ofenzivo zasedbe zemlje kot mehanizmom pritiska. Tedaj so zasedli več kot 50 zemljišč v 14 brazilskih zveznih državah.

²⁵ Tako imenovana “miza za dialog”, iniciativa cerkve in vlade Eduarda Duhaldeja, s katero so pričeli leta 2002 in v kateri sodelujeta Bojevita razredna struja in Federacija zemlja in bivališče, ni nič drugega kot farsa, s katero skušajo oblasti institucionalizirati – ter hkrati razcepiti – najzmernejši del piqueterosov.

posebnosti: prva je ta, da se poljedelci vedno pogajajo v velikih skupinah, druga pa, da si zapisujejo, točko za točko, obljube oblastnikov (Llusia, 1997).

Če vlada ne želi poslušati njihovih zahtev, poljedelci uporabijo ostrejša oblike političnega pritiska, da bi jo tako prisilili k dialogu. Najradikalnejša izmed tovrstnih akcij je zasedba zemlje. Ko so izčrpane vse možnosti za pogajanja, kmetje, združeni v gibanje brez zemlje, zasedejo neko veleposestvo, v privatni ali državni lasti, in tam vztrajajo, dokler se ne najde rešitev za njihove družine. Zasedbe izvajajo velike skupine ljudi iz

različnih (nekateri tudi iz zelo oddaljenih) občin, ki se ob zori zberejo na vnaprej določenem posestvu. Ko ga zasedejo, prično z začrtanjem prostora svojega “tabora” in s postavljanjem barak, ometanih s plastiko, ter sanitarij.

Z zasedbo ustvarijo konfliktno situacijo, kar prisili vlado in družbo, da prisluhne problemu kmetov brez zemlje. Neposredno zatem predstavniki gibanja, zbrani v komisiji za pogajanja med zasedbo, vzpostavijo stik z odgovornimi oblastmi in skušajo najti rešitve ter zemljo za nastanitev družin upornikov. Navadno ne zahtevajo zemlje, ki so jo zasedli, zahtevajo pa, da

odpravljaju temeljnih problemov, ki so pripeljali do sedanje strukturne brezposelnosti, zaradi česar ni neutemeljeno pričakovati poskuse državne represije večjih razsežnosti nad najbolj radikalnimi skupinami, istočasno s težnjami po pripojitvi (z obljubami nagrad in materialnih ugodnosti) grupacij, ki so bolj dozvetne za kompromis.

V Mehiki se je – z zlomom dolgoletne hegemonije Partido Revolucionario Institucional – začel še vedno zelo negotov proces demokratizacije, čeprav Partido de la Revolución Democrática ne obeta pomembnejših perspektiv za globlje spremembe. Pa vendar, ne glede na opisane razlike in posebnosti, smo v vseh treh državah priča procesu slabljenja institucionalne sposobnosti meščanskega sistema predstavnštva za učinkovito soočanje z družbenimi protesti, ki nastajajo kot neizogibna posledica neoliberalnih politik, katerih implementacija je bila “blagoslovljena” z Washingtonskim konsenzom. (Yunez, 2002) Tradicionalne stranke, v začetku nosilci zaupanja in pričakovanj, ki so jih množice polagale v demokracijo, saj naj bi bile ravno one zagotovilo zanjo, so kot prve občutile posledice naraščajočega nezaupanja ljudi v stebre političnega sistema.

Torej, kot je videti, to ni osrednja točka, na kateri bi lahko gradili podobo sorodnosti treh gibanj. Če je na začetku zmaga PT (brazilske Delavske stranke) – četudi omejena z raznimi političnimi mahinacijami in zavezništvu z desnosredinskimi silami – obetala boljšo prihodnost juga celine, še zlasti v kontekstu oblikovanja bloka nasprotnikov uveljavitve ALCA, so se danes, po izključitvi številnih poslancev najradikalnejšega krila stranke, ker niso hoteli glasovati za

zanje poiščejo zemljišča v isti zvezni državi, kjer je prišlo do akcije.

Oblika organiziranosti gibanja brez zemlje je v veliki meri odvisna od njegovih praks direktnih akcij. Notranja organizacija stalnih taborov, v katerih prebiva od 500 do 800 oseb, je grajena okoli “osnovnih jeder”, sestavljenih iz 10 do 30 družin. Razdeljeni so po teritorialnem principu, skoraj vedno glede na občino, iz katere so prišli v tabor. V teh jedrih se organizirajo vse dejavnosti in razporejajo naloge po najpomembnejših področjih, kot so prehrana, higienska in zdravstvena oskrba, izobraževanje, religiozne

dejavnosti, rekreacija itd. Za vsako področje izberejo odgovorno osebo. Te nato sestavijo ekipe za oskrbo tabora, ki se redno sestajajo zaradi evalvacij in načrtovanja aktivnosti. Imajo tudi strukturo za vrhovno koordinacijo tabora, ki skrbi za usklajevanje dela posameznih ekip, usmerjanje političnih akcij skupnosti in komunikacijo s širšo družbo. Vodi tudi pogajanja z oblastmi. Ta struktura vključuje vrhovno skupščino tabora (najvišji organ odločanja, ki se redno sestaja), vodje posameznih jeder, ki se ravno tako redno sestajajo, razporejajo naloge ter obveščajo svoje skupine o poteku

sporazum o javnem sektorju, razblinili medli upi o možnosti levičarske vlade v najbolj naseljeni državi Latinske Amerike. Pri argentinskih družbenih gibanjih za zdaj ni opaziti trdne volje za konstituiranje kritičnega skupnega prostora, ki bi preprečil sektaštvo in omogočil krepitev neusklajenih zahtev različnih organizacij, ki predstavljajo interese ljudstva (sindikalnih struktur, piqueterosov, študentov, četrti, pa tudi kmetov). Kakorkoli že, jasno je, da je edini možni način rekonstrukcije lokalnega gibanja rekonstrukcija iz internacionalne perspektive. V tem smislu Svetovni socialni forum (ne glede na omejenost) in druge še bolj bojevite instance, kot denimo Kmečka pot, brez dvoma funkcionirajo kot nekakšni “arhipelagi” stapljanja in mostovi za komunikacijo znotraj mnogotere mavrice sodobnih bojev, ki dokazuje, da je upor – bolj kot kadarkoli doslej – ravno tako globalen kot kapital.

Prevedla Nina Petrič

LITERATURA

ALBERTANI, CLAUDIO (2003): *“Las trampas de Imperio. Antonio Negri y la desconcertante trayectoria del obrerismo italiano”*,

Bajo el Volcán, México: Benemérita Universidad Autónoma de Puebla, št. 6.

CIEZA, GUILLERMO (2002): *“Ideas para el debate sobre los nuevos movimientos sociales autónomos”*, Reconstrucción del Movimiento Popular, Buenos Aires: Foro Social Mundial.

EVERS, TILMAN, MULLER – PLANTENBERG, CLARITA in SPESSART, STEFANIE (1982): *“Movimientos barriales y Estado. Luchas en la esfera de la reproducción en América Latina”*, Revista Mexicana de Sociología, št. 2.

pogajanj, in koordinacijo tabora, ki jo izvolijo vsi člani. (Gorgen in Stedile, 1984) Načela, po katerih se ravna pri organizaciji, so demokracija, sodelovanje vseh prebivalcev pri odločanju, razporeditev nalog in kolektivno vodstvo. Tabori se vzdržujejo z delom svojih članov, s prispevki pripadnikov gibanja, ki že imajo zemljo, s pomočjo solidarnih posameznikov in skupin, ter s sredstvi, ki jim jih je uspelo “izpuliti” od vlade.

Tako lahko sklenemo s pritrjevanjem Stedilu (1998), da “so nam izkušnje gibanja brez zemlje pokazale nov tip aktivizma: politična agenda (agrarna

reforma) se kaže v konkretnem izboljšanju življenjskih razmer posameznikov in družin (zasedba zemlje in apropiacija zemljišč). Utopija (socializem) se gradi iz življenjskih praks kolektivov (tabori in kooperative). In nenazadnje, etično delovanje (akcije in shodi) se srečuje in prepleta z estetiko – s simboli (kot je npr. zastava), glasbo in obrednimi srečanji.”

Prevedla Nina Petrič

- EZLN (1995): Documentos y comunicados, México: Era.
- EZLN (2003): *Chiapas: la treceava estela*, México: Frente Zapatista de Liberación Nacional.
- FERNANDEZ, ARTURO (1991): *Movimientos Sociales en América Latina*, Buenos Aires: Aique Grupo Editor.
- GORGEN, SÉRGIO FREI in STEDILE, JOAO PEDRO (1984): *La lucha por la tierra en el Brasil*, Madrid: Voces.
- GUTIÉRREZ AGUILAR, RAQUEL (2002): *Argentina: de la irresponsabilidad civil a la soberanía social*, México: Mimeo.
- HABEL, JANETTE (2002): "Estados Unidos – América Latina: la reorganización de un modo de dominación", Cuadernos del Sur, št. 33.
- HOLLOWAY, JOHN (1997): "La revuelta de la dignidad", Cuadernos del Sur, št. 25.
- JAMESON, FRIEDRICH (1998): *La posmodernidad o la lógica cultural del capitalismo tardío*, Madrid: Trotta.
- MOURIAUX, RENÉ in BEROUD, SOPHIE (2000): "Para una definición del concepto de 'movimiento social'", Observatorio Social de América Latina, št. 3.
- MOVIMIENTO DE TRABAJADORES DESOCUPADOS / C.T.D. ANIBAL VERÓN (2001): Trabajo, dignidad y cambio social, Buenos Aires.
- MOVIMIENTO TERESA RODRIGUEZ (2001): Libro Celeste, Buenos Aires.
- NEGRI, ANTONIO in HARDT, MICHAEL (2003): *El trabajo de Dionisos*, Madrid: Akal.
- OFFE, CLAUDIUS (1996): *Partidos políticos y nuevos movimientos sociales*, Madrid: Sistema.
- PERAZZI, PABLO (2002): "Radiografía de los MTD's. Un enfoque antropológico", Cuadernos del Sur, št. 34.
- RESTREPO, LUIS ALBERTO (1990): "Los movimientos sociales, la democracia y el socialismo", v VV.AA. *Sociedad civil y cultura democrática*, Montevideo: Nordan.
- RIECHMAN, JORGE in FERNÁNDEZ BUEY, PAGO (1994): *Redes que dan libertad. Introducción a los nuevos movimientos sociales*, Barcelona: Paidós.
- SADER, EMIR (2002): "Argentina: una crisis de nuevo tipo", Cuadernos del Sur, št. 33.
- STEDILE, JOAO PEDRO (1998): Los Sin Tierra contra el corporativismo, *Cuadernos del Sur*, št. 27.
- STEDILE, JOAO PEDRO in FERNANDES, BERNARDO MANCANO (2000): Brava Gente. *La trayectoria del MST y de la lucha por la tierra en el Brasil*, Buenos Aires: Asociación Madres de Plaza de Mayo – Revista América Libre.
- TISCHLER, SERGIO (2002): "La crisis del sujeto leninista y la circunstancia zapatista", Revista Chiapas, št. 8.
- TOURAINÉ, ALAIN (1984): *Actores sociales y sistemas políticos en América Latina*, Santiago de Chile: PREALC.
- TRONTI, MARIO (2002): *Obreros y Capital*, Barcelona: Akal.
- VAKALOUKIS, MICHEL (2000): "Antagonismo social y acción colectiva", Observatorio Social de América Latina, št. 2.
- YUNEZ, MARCELO (2002): "Regímenes en crisis y movimientos sociales", Socialismo o Barbarie, št. 12.
- ZIBECHI, RAÚL (2002): "Poder y representación: ese estado que llevamos dentro", Revista Chiapas, št. 13.
- ŽIŽEK, SLAVOJ (2000): Mirando al sesgo. *Una introducción a Jacques Lacan a través de la cultura popular*, Buenos Aires: Paidós.